

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

31) Բ. ՏԷՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆՅ. Տարածամ Պսակ. պօեմա Ղազարի
գիւղական կեանքից: Հրատարակութիւն Գ. Զ. Եարալեանցի: Թիֆլիս,
1901 թ., 48 եր., գինը 10 կոպ.:

Այս «պօեմայի» բովանդակութիւնը հետեւեալն է. տասներ-
կու տարեկան մի որը աղջկան (Նաթէլ) զօռով մարդու են տա-
լիս «չորս անգամ մեծ» Ազատին: Եօթ տարի դժբախտ կեանք
վարելուց յետոյ Նաթէլը վախճում է մարդու անից մի երի-
տասարդի հետ: «Կնիկկորուս մարդը» դիմում է մօլլին, որ սա
գիր անի և ստիպէ Նաթէլին սիրել իր ատած մարդուն: Մօլլի
գիրը չէ օգնում: Ազատը դիմում է գործակալ քահանային:
Բայց «տարիքն ու կեանքը Նաթէլին կրթելայ (?)», չունէր նա
սրտում հչ վախ և ոչ դարդ (?)» և նա «մերժում էր լինել կինը
Ազատի»: Նա զգացել է,

Որ ամուսնութեան պատճառն է տարիանք...
Որդեծնութիւն՝ բնական հետեանք...
Երկու բանիցն էլ անշնորհք զանուեցայ...
Նախ վեց ձիգ ամիս ես հիւանդացայ,
Երկրորդ՝ եօթն տարում որդի չծնայ:
Վճռել եմ արդէն հէնց աչտեղ մեռնել,
Բայց չեմ ցանկանալ նրան կողակցել:
Այն ևս գիտեմ իրաւունք ունէք
Բռնի ստիպելով մօտը ուղարկել:
Բայց կա՛մք ունեցէք ինձ հաատալու,
Որ առատօտեան չետ ենք կանչելու,—
Երկար շուրջառովդ կատարելու կարգ
Հողին չանձնելու իմ սառած գիակ...
Թէ Տէրը երկնից, մի՛ր մեծ Դատավար:
Հարցնէ բացատրանք մեղքերիս համար՝
Կըպատմեմ նորան խօսքով սրտաբուխ,
Մատնացոյց կանեմ ձե՞զ, ո՞վ սևադլովի,
Որ անխղճաբար հողին ու մարմին
Վաճառած ունիք ժանտ մամոնային.
Ինձ օրս զցեց տարածամ պսակ,
Վարքս անարատ դարձրիք անառակ...

Ապա նաթէլը խեղդում է իրան, իսկ Ազատը դաշոյնի հարուածով վերջ է տալիս իր կեանքին:

Իրական կեանքի մէջ կարող են պատահել այդպիսի դէպքեր և մեր մամուլի մէջ յաճախ պատահում են գաւառական թղթակցութիւններ, որոնց մէջ արձանագորուած են լինում անշափահասների պսակը ծերունիների հետ, սակայն ոչ ոք «բանաստեղծութիւն» չէ համարում այդ թղթակցութիւնները: Անշուշտ խնդիրը չէ փոխում այն բանից, որ Տէր-Ղազարեանը ճիշդ է թափել անտաշ ոտանաւորի ձևով «պատմել դէպքը բառ առ բառ»: Այդ անտաշութեան մասին արդէն գաղափար է տալիս վերև բերած կտորը, բայց մի նմուշ էլ դնենք այստեղ, ողբալու համար հայ «բանաստեղծի» երաժշտական անճաշակութիւնը.

Փնտռողների դէմ բողոք բարձրացրեց,
Ղախկոտ հայեացքով միտքը բացատրեց,
Բայց նոցա սրտերն նա չըթափանցեց,
Ոչ մի շրթունքից բնաւ չլսուեց
Գէթ մի խրախուսանք, ալ և նախատուեց,
Որ տանդական հայ կնոջ օրէնքներ
Եւ տհասութեամբ ոտնատակում էր...

«Իր տհասութեամբ ոտնատակում է» և ինքը «բանաստեղծը» բանահիւսութեան ամենատարրական օրէնքները...

Այդ պօէմայի մէջ չէ կարելի գտնել՝ ոչ Ղազարի բնութեան ուրոյն նկարագիրներ, ոչ ժողովրդի տիպիկական նիստ ու կաց, ոչ «հերոսների» ընկիւնք պատկեր, այլ՝ խառնիխուռն, կցկտուր շաղկապած են իրար՝ զիտողութիւններ, մտքեր, զգացմունքներ, ուստի և ոչ մի ամբողջացրած տպաւորութիւն չէ կարող ստանալ ընթերցողը այդ տափակ ստեղծագործութիւնից:

Չը պէտք է մոռանալ, որ բանաստեղծական արտադրութեան համար պահանջւում է նախ և առաջ հոգեկան գործունէութեան այն խորհրդաւոր յատկութիւնը, որ կոչւում է ձիրք:

Աստուածային այդ կայծից զուրկ է պ. Տէր-Ղազարեանցը: Սակայն ձիրքն էլ ինքն ըստ ինքեան դեռ բաւական չէ. այդ ձիրքը պէտք է գտուի, յղկուի, անցնելով լայն կրթութեան բովից: Մենք տեսնում ենք որ մի Բայրօն, մի Շիլլէր, մի Գեթէ, մի Պուշկին իրանց ժամանակուայ հասարակութեան ամենազարգացած մարդիկն են, ամենալայն աշխարհայեցողութիւն ունեցող գրողներ են: Իսկ մեր մէջ կարծում են, թէ մեր սեմենարիաներում ստացած ողորմելի մտաւոր պաշարով և տիրացուական ճաշակով կարելի է, նոյն իսկ առանց բնական ձիրքի, վեր կենալ և հարստացնել մեր խղճուկ գրականութիւնը... Այդ-

պիտով, այն, մեր գրականութիւնը հարստանում է, բայց... գրական բորբոսով և ոչ երկերով:

Լ. Ս.

32) Շարաւի բառգներ, թարգմ. ռուսերէնից Ս. Մ. Վաղարշապատ, 1901.

Նայելով այս գրքին, տեսնելով որ դա մի հատոր է, բաղկացած 384 մեծ երեսներէից, տպած մանր տառերով, մեր առաջ իսկոյն այն հացն է գալիս թէ՛ ինչո՞ւ մենք յետ ենք մնացել: Յետ էինք մնում մենք դարերի ընթացքում, յետ էինք մնում այն ժամանակ, երբ մեր շուրջը, մեր հարևանները գրական առաջադիմութիւն ունէին, երբ մենք, իբրև վաճառական ազգ, իբրև շատ թափառողներ, շատ նիւթական միջոցներ ունեցողներ, կարող էինք առջևից գնացողներից մէկը լինել:

Այս յետամնացութիւնը ունի շատ պատճառներ. բայց գլխաւորներից մէկն այն էր, որ գրականութիւնը ժողովրդի հետ չէր գնում. գրականութիւնը մի նեղ նպատակի էր ծառայում, գրականութեամբ պարագլուխները ամենին չէին ուզում իմանալ թէ ինչ է կատարւում աշխարհում և ինչ մտաւոր սրնունդի է կարօտ ժողովուրդը: Այն ժամանակ, երբ վրաց արքայորդի Դաւիթը վրացերէնի էր թարգմանում Վօլտէրը, մենք դեռ տպագրում էինք Թոմա Աքուինացու աստուածաբանական երեք հատորները կամ Տաթևացու հաստափոր քարոզագրքերը: Մենք ունեցանք անթիւ ու անհամար աստուածաբանական գրուածքներ, ինքնուրոյն թէ թարգմանական, անթիւ աղօթագրքեր, մեկնութիւնների, բայց մի հատ կարգին աշխարհային դիրք, մի հատ աշխատութիւն, որ ժամանակակից առաջադիմութեան հետ տանէր ժողովրդի միտքը, պատրաստէր նրան հասկացող, ինքնաճանաչ քաղաքացի լինելու,—մի հատ այդպիսի գիրք մեզանում հազուագիւտ երևոյթների շարքից էր:

Ահա ինչու յետ մնացինք: Մեր հոգու համար անթիւ ու անհամար գործեր, իսկ մեր մտքի, մեր խելքի համար—գրեթէ ոչինչ...

Մի և նոյնը և այժմ: Թափում են ահագին աշխատանք, ծախւում են դրամ և հրատարակում են ի՞նչ... քարոզագիրք: Կարծէք շատ և շատ մեծ է այդպիսի գրքի կարիքը. կարծէք 1400 տարի հալը բացի քարոզներէից, բացի հոգեչափ խրատներից ուրիշ մի բան արտադրել է և կարծէք մեր գրականութեան մէջ Դիոգենէսի լապտերով պէտք է որոնել մի այդպիսի գործ:

Խօսելով այսպէս, մենք, այն, չենք մոռանում որ պ. Ս. Մ.-ի թարգմանածը անգլիական նշանաւոր քարոզիչ և եկեղե-